

УДК [343.122](477)

Кочура Олександра Олександрівна –

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ

Oleksandra O. Kochura –

candidate of juridical sciences,
associate professor of the department of criminal law,
Kharkiv National University of Internal Affairs
(27, pr. Landau, Kharkiv, Ukraine)

Засади (принципи) кримінального провадження як гарантії захисту прав, свобод та законних інтересів неповнолітнього потерпілого при проведенні досудового розслідування

В даній статті проведено дослідження засад (принципів) кримінального провадження України як гарантії захисту неповнолітнього потерпілого при проведенні досудового розшування. Зроблено спробу виділити низьку правових положень, що повинні забезпечувати підвищений захист прав та законних інтересів неповнолітніх потерпілих в окрему засаду (принцип) кримінального провадження.

Ключові слова: гарантії прав та свобод людини, засади (принципи) кримінального провадження, неповнолітній потерпілий.

В данной статье проведено исследование принципов уголовного производства Украины как гарантий защиты несовершеннолетнего потерпевшего при проведении досудебного расследования. Сделана попытка выделить ряд правовых положений, которые обязаны обеспечить повышенную защиту прав и законных интересов несовершеннолетних потерпевших в отдельный принцип уголовного производства.

Ключевые слова: гарантии прав и свобод человека, принципы уголовного производства, несовершеннолетний потерпевший.

O.O. Kochura Principles of the Criminal Proceedings as Guarantees of the Rights, Freedoms and Legal Interests of a Minor Victim during the Pretrial Investigation

The article deals with the principles of the criminal procedure guarantees for the protection of the person during the preliminary investigation, in particular the minor victim. The author described the essence of criminal procedural guarantees according to the scientific studies and analysis. The author analyzed criminal procedural guarantees which ensure the rights and legitimate interests of individuals and founded the system of procedural guarantees implementation to provide legal aid services in criminal procedure of Ukraine, in particular the minor victim. A generalization of international legal standards on these issues was made. The author studied the definition of “principle of the criminal procedure” and considered their system in criminal procedural law of Ukraine. It has been found that the principles of the criminal proceedings are decisive, fundamental peremptory provisions on patterns and the most significant characteristics of the criminal process, causing their value as a means to protect human rights and freedoms, and for regulating the activity of bodies and officials engaged in criminal proceedings. The author made an attempt to allocate some legal provisions which shall provide an increased protection of the rights and legitimate interests of minor victims in a separate basis (principle) of the criminal proceedings. It is related to the interest of society to protect a child who was violated and a victim of a crime, but could return to a normal life and become later a law-abiding citizen. Therefore, the theoretical development principles increased rights and legitimate interests of minors in criminal proceedings, a clear definition of their content is important to develop national criminal procedural science. Solving these problems will not only improve legal protection of juvenile criminal process participants (from both the prosecution and the defense) but contribute to recommendations aimed at improving national criminal procedural legislation.

Keywords: *guarantees of human rights and liberties, principles of criminal procedure, minor victim.*

Постановка проблеми. Гарантування та забезпечення прав і свобод людини є однією із складних проблем сучасності, якій слід приділяти належну увагу для впровадження у життя цих положень, передбачених, насамперед, Конституцією України. Саме Основний Закон закріплює загальнолюдське гуманітарне підґрунтя Української держави, визначає її зміст і спрямованість діяльності, та власне, гарантії прав і свобод людини і громадянина. Зокрема ст. 3 Конституції України належить до самих підвалин суспільного й державного ладу, є нормативно-юридичним фундаментом гуманістичного спрямування розвитку суспільного і державного життя України, «задає тон» усім наступним конституційним приписам, які відображають реальний або бажаний стан людини в суспільстві, регулюють її відносини з державою, визначають їх взаємовідносини, спрямовують у цілому політику держави на утвердження й ефективне забезпечення прав і свобод людини [1, с. 57].

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням гарантії прав і свобод людини та громадянина займалися такі вчені, як: М. І. Абдуллаєв, О. М. Бандурка, М. В. Вітрук, Л. Д. Воєводін, К. Г. Волинка, М. М. Губенко, В. Є. Гулієв, С. М. Гусаров, Т. М. Заворотченко, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, В. А. Кубинський, С. Л. Лисенков, О. А. Лукашкова, І. Ю. Магновський, М. І. Матузов, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, І. В. Ростовщиков, Ф. М. Рудинський, В. Ф. Сіренко, А. П. Таранов, І. А. Тімченко, Г. І. Чангулі, В. М. Чхіквадзе, О. О. Юхно та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній науковій літературі під поняттям гарантії (від французького *garantie* – забезпечення, запорука) прав та свобод людини і громадянина розуміють умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав та свобод особи. Поняття «гарантії» охоплює всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення [2, с. 555]. Великий тлумачний словник сучасної української мови дає таке визначення гарантії:

«Гарантія – порука в чомусь, забезпечення чогонебудь» [3, с.173]. У той же час, в юридичній енциклопедії України, на нашу думку, здійснюється традиційний поділ гарантії прав і свобод людини та громадянина на економічні, політичні, ідеологічні, юридичні [2, с. 555]. На погляд, Л. М. Лобойка, кримінальними процесуальними гарантіями є «визначені процесуальним законом засоби забезпечення ефективного функціонування кримінального процесу», при цьому він подає свою, більш розгалужену систему цих гарантії, до якої входять: достатній ступінь урегульованості кримінальної процесуальної діяльності; кримінальна процесуальна форма; засади кримінального процесу; процесуальний статус учасників кримінального провадження; можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження (запобіжних та інших заходів); судовий контроль; прокурорський нагляд; відомчий контроль; обґрунтування процесуальних рішень і ускладнений порядок прийняття деяких із них (про обшук в житлі особи, про взяття особи під варту тощо); право на оскарження дій і рішень органів та посадових осіб, які ведуть процес; юридична відповідальність [4, с. 19]. З ним погоджуються В. М. Тертишник, О. В. Марченко та О. І. Тертишник, які зазначають, що по суті весь кримінальний процес (його форма) і є системою таких гарантії. У цьому контексті будь-який правовий інститут кримінального процесу, будь-яка засада (принцип), будь-яка правова норма, будь-який процесуальний документ виступають процесуальною гарантією встановлення істини, правильного розслідування та вирішення кримінального провадження й справи у суді [5, с. 145–146].

Не менш важливими кримінальними процесуальними гарантіями забезпечення завдань та мети кримінального провадження, прав і свобод його учасників виступають засади (принципи) кримінального процесу. Питання засад (принципів) кримінального провадження без перебільшення є одним із найважливіших та найскладніших. Як справедливо зауважила Т. М. Добровольська, правові норми, що визначають суть та спрямування діяльності органів, що здійснюють досудове розслідування та розгляд матеріалів кримінального провадження,

зумовлені перш за все природою тієї держави, в якій вони діють, хоча певні відмінності в методах і формах правової регламентації конкретних сторін їх організації та діяльності можливі і в соціально однотипних державах. Врахування співвідношення цих об'єктивних та суб'єктивних основ у правовому регулюванні суспільних відносин надзвичайно важливе. Необхідно воно і при визначенні самого поняття засад (принципів) кримінального процесу, зміст яких не довільний, а закономірно обумовлений особливостями суспільного та державного устрою в країні. Таким чином, із самого поняття «засада (принцип) кримінального процесу» випливає, що нею може бути визнано не положення, яке певною мірою характеризує організацію та діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Засада (принцип) – це відповідне положення, яке має визначатися в організації та діяльності цих органів, головні, вихідні моменти, з яких у свою чергу випливають положення більш другорядного характеру [6, с. 7–8].

Нажаль, у правовій науці не було напрацьовано єдиного загальноприйнятого визначення цього поняття як і не було сформовано єдиної думки про систему таких засад. Лише з прийняттям та набуттям чинності Кримінального процесуального кодексу України 2012 року засади (принципи) кримінального провадження вперше закріплені в окремій главі. Такий підхід законодавця має виключно важливе значення, оскільки загальними засадами кримінального провадження є визначальні, фундаментальні, імперативні положення щодо закономірностей і найбільш суттєвих властивостей кримінального процесу, що обумовлюють їх значення як засобу для захисту прав і свобод людини та громадянина, а також для врегулювання діяльності органів і посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження [7, с. 16]. На підтвердження викладеного вище М. М. Михеєнко відносить до критеріїв визначення поняття принципів кримінального процесу такі властивості: 1) найбільш загальні, вихідні положення, ідеї, які мають фундаментальне значення для кримінального процесу, визначають його спрямованість, побудову в цілому, форму і зміст його стадій та інститутів; 2) панівні у державі політичні й правові ідеї, які стосуються завдань і способу здійснення кримінального провадження; 3) правила, що отримали закріплення в законі; 4) засади (принципи), які діють у всіх або деяких стадіях кримінального процесу та головне – у стадії судового розгляду; 5)

мають загальнообов'язковий характер для всіх учасників процесу; 6) правила, що забезпечуються засобами державного примусу і мають правовий механізм реалізації; 7) порушення будь-якої засади (принципу) означає порушення законності [8, с. 35].

Таким чином, у своїй сукупності всі засади (принципи) кримінального процесу утворюють струнку систему не суперечливих одна одній засад визначального характеру, в якій кожна засада (принцип) органічно та нерозривно пов'язана як зі всією системою, так і з іншими засадами (принципами). Але слід зауважити, що серед перерахованих засад в главі 2 «Засади кримінального провадження» чинного КПК України нажаль не зустрічається такої засади (принципу), як підвищений захист прав і законних інтересів неповнолітніх у кримінальному провадженні, хоча її фактичного існування не можна заперечувати. У національному кримінальному процесі стало вже традицією виділення особливостей провадження за участю неповнолітніх. Насамперед, зазначеними особливостями характеризуються провадження відносно неповнолітніх, які беруть участь в них як підозрювані, обвинувачені (глава 38 «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх» КПК України). Разом з тим, у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України закріплена також низька правових положень, що забезпечує підвищений захист прав та законних інтересів неповнолітніх потерпілих. До таких положень відносяться норми, які встановлюють особливості провадження слідчих (розшукових) дій за участю осіб, які не досягли 18-річного віку (ст.ст. 226, 227, 336 КПК України); норми, що регулюють захист права неповнолітнього потерпілого і цивільного позивача завдяки залученню їх законного представника (п. 1 ст. 59, п.1 ст. 64 КПК України).

Уважне вивчення засади (принципу) підвищеного захисту прав і законних інтересів неповнолітніх у кримінальному провадженні дозволяє встановити його системні зв'язки з іншими засадами (принципами) кримінального провадження. По-перше, застосування положень кримінальних процесуальних норм, покликаних компенсувати нездатність неповнолітніх учасників кримінального провадження самостійно захищати свої права та законні інтереси, слугує передумовою для реалізації інших засад (принципів) кримінального процесу, серед яких – змагальність сторін та свобода в

наданні ними до суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (ст. 20 КПК України), забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (ст. 24 КПК України) та ін. По-друге, забезпечення повноцінного захисту прав та законних інтересів неповнолітнього виступають важливою гарантією досягнення істини у кримінальному провадженні, що створює умови для реалізації призначення кримінального провадження, тобто загальної задачі, на рішення якої націлені всі засади (принципи) кримінального процесу. По-третє, нормативні положення, що утворюють засади (принципи), які ми досліджуємо, нерозривно пов'язано зі змістом інших засад (принципів) кримінального процесу.

Все викладене вище пов'язано з тим, що гарантована державою рівність прав і свобод людини й громадянина (в тому числі у сфері кримінального провадження) не може бути досягнута за рахунок наділення всіх громадян однаковим набором прав. Осіб різного віку та тих, які відрізняються рівнем розвитку, станом здоров'я, освітою, і володіють однаковими правами, не можна визнавати забезпеченими правами в рівній мірі. Очевидно, що громадянин, який досяг повноліття та володіє життєвим досвідом і має більш високий освітній рівень, здатний незрівнянно більш ефективно використовувати в ході проведення кримінального провадження надані йому права. Якби держава не враховувала подібних відмінностей й не передбачала додаткових правових гарантій, що дозволяють компенсувати правову незахищеність осіб, які через свій вік не здатні здійснювати повноцінний захист законних інтересів, що надаються у кримінальному процесі, то в цьому випадку конституційний принцип рівності перед законом і судом слід було б вважати декларативним [9, с. 37].

Необхідність у забезпеченні більш підвищеного захисту прав та законних інтересів неповнолітніх потерпілих обумовлена їх фізичною, емоційною, інтелектуальною незрілістю та ін. Як зазначено в резолюції 40/33 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року «молодь, перебуваючи на ранньому етапі розвитку людської особистості, потребує особливої турботи і допомоги в галузі фізичного, духовного і соціального розвитку, а також у правовому захисті в умовах миру, свободи, гідності та безпеки» [10].

Крім цього, в преамбулі к Декларації прав дитини, яка була прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року вказано, що дитина потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист, внаслідок її фізичної і розумової незрілості [11], що ми підтримуємо.

Положення п. 1 ст. 39 Конвенції про права дитини, (прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Ассамблеї від 20 листопада 1989 року) згідно з яким: «у всіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини» [12], були перенесені до чинного законодавства України. У зв'язку з цим ідея про те, що діти мають право на особливу турботу і допомогу, стала відправною при розробці норм національного законодавства, спрямованих на забезпечення гарантій, які дозволяють підвищити правову допомогу неповнолітнім у всіх сферах суспільного життя, включаючи правосуддя.

При проведенні кримінального провадження необхідність у забезпеченні особливих гарантій прав неповнолітніх потерпілих обумовлена не лише турботою про їх інтереси як особи, а й міркуваннями суспільної користі. Зацікавленість суспільства в тому, щоб дитина, яка на собі відчула будь-яке насильство і стала жертвою злочину, мала можливість повернутися до нормального життя і згодом була законослухняним громадянином, не викликає сумнівів. Тому в ст. 39 Конвенції про права дитини закріплено зобов'язання держави вживати всіх необхідних заходів для того, щоб сприяти фізичному і психологічному відновленню та соціальній реінтеграції дитини (від англ. reintegratson – відновлення; тобто повернення особи у суспільство), яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення має здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу й гідність дитини [12].

Тому, з метою компенсації обумовленої емоційною, духовною та інтелектуальною незрілістю, нездатністю неповнолітнього

потерпілого самостійно здійснювати повноцінний захист своїх прав і законних інтересів та створення умов для подальшої реінтеграції цієї дитини в суспільство, у національному кримінальному процесуальному законодавстві України сформовано систему взаємопов'язаних норм, що встановлюють додаткові процесуальні гарантії, які забезпечують режим підвищеного захисту прав і законних інтересів цих учасників кримінального провадження. Необхідно відзначити, що забезпечення таких гарантії досягається за допомогою істотних відступів від загального порядку кримінального провадження, які остаточно призводять до диференціації кримінальної процесуальної форми. При цьому, М. С. Строгович зазначав, що: «Суттєвий відступ від єдиного порядку судочинства допускається не в напрямку спрощення, а в зворотному напрямку, у встановленні за певними групами кримінальних проваджень додаткових гарантії, в ускладненні процесуальних форм, наприклад у провадженнях щодо неповнолітніх ...» [13, с. 25], що ми підтримуємо.

Таким чином, убачається, що зміст засади (принципу) підвищеного захисту прав і законних інтересів неповнолітніх є органічною частиною системи засад (принципів) національного кримінального процесу та утворює сукупність кримінальних процесуальних норм, покликаних, зокрема: 1) компенсувати обумовлену емоційною, інтелектуальною незрілістю нездатність неповнолітніх самостійно здійснювати повноцінний захист своїх прав і законних інтересів; 2) мінімізувати негативний вплив, який може здійснений відносно неповнолітніх учасників кримінального провадження в ході проведення процесуальних дій (як в ході досудового розслідування, так і судового провадження); 3) забезпечити створення умов для подальшої ресоціалізації дитини, яка стала жертвою злочину. Але як було зазначено вище, лише положення шести статей чинного КПК України вказують на неповнолітніх потерпілих (п. 1 ст. 59, п. 1

ст. 64, ст.ст. 226, 227, 232, 336 КПК); на нашу думку, цього явно недостатньо. Тому необхідно розробити та внести відповідні зміни в уже чинний КПК України таких норм, які б регламентували процесуальний стан дітей як жертв злочинів, від моменту повідомлення про злочин до моменту виконання вироку. Найоптимальнішим у цьому випадку було б рішення законодавця про включення до параграфу 4 «Потерпілий і його представник» додаткових статей, положення яких в повному обсязі і більш поширено регламентували б процесуальний статус неповнолітнього потерпілого.

Висновки. Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що кримінальні процесуальні гарантії забезпечення прав та законних інтересів неповнолітнього потерпілого є комплексом певних процесуальних гарантії, який регулюється чинним кримінальним процесуальним законодавством та складається з системи норм, засад (принципів), умов і вимог, які у своїй сукупності забезпечують дотримання і забезпечення прав, свобод та законних інтересів особи. В той же час, теоретична розробка засади (принципу) підвищеного захисту прав і законних інтересів неповнолітніх у кримінальному провадженні, чітко визначення її змісту є сьогодні дуже актуальним напрямом розвитку національної кримінальної процесуальної науки. Вирішення цих завдань дозволить у майбутньому не тільки домогтися на практиці підвищення рівня правової захищеності неповнолітніх учасників кримінального процесу (як з боку обвинувачення, так і з боку захисту), а й сформулювати обґрунтовані рекомендації, спрямовані на удосконалення національного кримінального процесуального законодавства. В той же час, підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

Список використаних джерел:

1. Солов'євич І. В. Гарантії та захист основних прав та свобод людини і громадянина в Україні / І. В. Солов'євич // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. – 1997. – № 1. – С. 3–7.
2. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [голов. редкол.: Ю. С. Шемшученко]. – К. : Укр. енцикл. імені М. П. Бажана», 2004. – Т. 5. – 2003. – 719 с.

3. Абламский С. Е. Актуальные проблемы предоставления бесплатной правовой помощи и эффективность правовой помощи защитника при применении нового уголовного процессуального кодекса Украины / С. Е. Абламский // «Legea și viața» («Закон и Жизнь»). – Молдова ; Кишинев, 2013. – № 12 (264). – С.52–56.
4. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : курс лекцій / Л. М. Лобойко. – К. : Істина, 2005. – 456 с.
5. Тertyshnik V. M. Защита прав и свобод человека : научно-практическое издание / В. М. Тertyshnik, А. В. Марченко, А. И. Тertyshnik. – Х. : Арсис, 2000. – 288 с.
6. Добровольская Т. Н. Принципы советского уголовного процесса (вопросы теории и практики) / Т. Н. Добровольская. – М. : Юрид. лит., 1971. – 199 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація та ін.. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
8. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України : підручник / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко. – 2-ге вид., переробл. і доп. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
9. Дикарев И. С. Принцип повышенной защиты прав и законных интересов несовершеннолетних / И. С. Дикарев // Российская юстиция. – 2007. – № 5. – С. 37–39.
10. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01.02.1995 р. (ратифікація від 09.12.1997) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_055.
11. Декларация прав ребенка, принята резолюцией 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20 ноября 1959 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/childdec.shtml.
12. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (редакція від 03.04.2003) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
13. Строгович М. С. Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности / М. С. Строгович ; под ред. В. М. Савицкого. – М. : Наука, 1984. – 143 с.

References

1. I. V. Solovievych Guarantees and Protection of Fundamental Human Rights and Freedoms in Ukraine / I. V. Solovievych // Naukovyi visnyk Ukrainsoi akademii vnutrishnikh sprav (Scientific Bulletin of Ukrainian Academy of Internal Affairs). – 1997. – No. 1. – Pp. 3-7.
2. Legal Encyclopedia : in 6 vol. / [ed. in chief: Yu. S. Shemchushenko]. – K. : Ukr. entsykl. imeni M. P. Bazhana, 2004. – Vol. 5. – 719 p.
3. S. Ye. Ablamskii Current Issues of Providing Free Legal Aid and Effectiveness of Defense Attorney's Legal Aid during Implementation of New Criminal Procedure Code of Ukraine / S. Ye. Ablamskii // «Legea și viața». – Moldova ; Chisinau, 2013. – No. 12 (264). – Pp. 52-56.
4. L. M. Loboiko Criminal Procedural Law : outline / L. M. Loboiko. – K. : Istyna, 2005. – 456 p.
5. V. M. Tertyshnik Protection of Human Rights and Freedoms : guideline / V. M. Tertyshnik, A. V. Marchenko, A. I. Tertyshnik. – Kh. : Arsis, 2000. – 288 p.
6. T. N. Dobrovolskaia Principles of Soviet Criminal Procedure (Issues of Theory and Practice) / T. N. Dobrovolskaia. – M. : Yurid. lit., 1971. – 199 p.
7. Criminal Procedural Code of Ukraine : Commentaries on Practical Application in 2 vol. Vol. 1 / O. M. Bandurka, Ye. M. Blazhivskiyi, Ye. P. Burdol and others; under the general editorship of V. Ya. Tatsii and others. – Kh. : Pravo, 2012. – 768 p.
8. M. M. Mikheenko Criminal Procedure of Ukraine : textbook / M. M. Mikheenko, V. T. Nor, V. P. Shybiko. – 2nd ed. revised and enlarged. – K. : Lybid, 1999. – 536 p.
9. I. S. Dikarev Principles of Increased Protection of Minors' Rights and Legal Interests / I. S. Dikarev // Rossiiskaia yustitsiia (Russian Justice). – 2007. – No. 5. – Pp. 37-39.
10. The Framework Convention for the Protection of National Minorities dated 01.02.1995 (ratified of 09.12.1997) [Online resource]. – Access : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_055.
11. The Declaration of the Rights of the Child adopted by the resolution 1386 (XIV) of the UN General Assembly of November 20, 1959 [Online resource]. – Access : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/childdec.shtml.

12. Convention on the Rights of the Child (version of 03.04.2003) [Online resource]. – Access : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

13. M. S. Strohovych The Right of Accused to the Protection and Assumption of Innocence / M. S. Strohovych ; under the editorship of V. M. Savitskii. – M. : Nauka, 1984. – 143 p.